

BARBARA MISZTAŁ

Bawić się słowami, czyli jak uczyć języka ojczystego i obcego dzieci z dysleksją rozwojową

*Tell me and I'll forget,
show me and I may remember
Involve me and I'll understand¹*

Wstęp

Proces dydaktyczny przynosi najlepsze efekty wówczas, gdy jest dla dziecka wyzwaniem, odkrywaniem i zabawą. Nie zawsze te efekty są zadowalające, ponieważ każdy uczeń jest inny i w różny sposób przyswaja zdobywaną wiedzę. Dzieci w takim samym wieku mają zróżnicowany stopień kompetencji językowej. Okazuje się często, że wśród nauczycieli i rodziców dominuje niesłuszna opinia, że uczniowie z dysleksją rozwojową niewiele się uczą. W celu rozwiązania tego problemu należy dobierać takie metody pracy, aby wzbogacały, a przede wszystkim ułatwiały naukę. Artykuł jest zatem próbą zebrania ciekawych metod i propozycji zabaw na zajęciach z języka polskiego i obcego (na przykładzie języka angielskiego) oraz na kółkach zainteresowań nie tylko po to, aby podnieść efekty pracy uczniów dyslektycznych, uczynić naukę bardziej atrakcyjną, ale przede wszystkim sprawić, by nie była ona udręką.

Trudności w uczeniu się oraz dysleksja rozwojowa

Nauczyciele wielokrotnie w swojej pracy dydaktycznej spotykają się z problemem specyficznych trudności w uczeniu się. Zaburzenia rozwoju kompetencji językowej mają często uwarunkowania genetyczne. Są to trudności w nabywaniu reguł czy przyswajaniu wyjątków ze względu na tzw. nadmierną generalizację, czyli stosowanie reguł także do nich. Problem ten występuje u dzieci posługujących

---

¹ Nawiązanie do chińskiego przysłowia: *Powiedz mi, a zapomnę, pokaż, a mogę zapamiętać, zaangażuj mnie, a zrozumieć [w:] Longman Repetytorium gimnazjalne z języka angielskiego. Poziom podstawowy i rozszerzony*, red. R. Fricker, T. Siuta, J. Gaszewski, M. Umińska, Warszawa 2012, s. 66.

się różnymi językami. Przykładem może być dodawanie końcówki *-ed* w trakcie tworzenia formy czasu przeszłego do czasowników nieregularnych przez dzieci, dla których język angielski jest językiem ojczystym. Jak wskazuje Ida Kurcz, mimo wcześniejszego używania formy *went* (czas przeszły od *to go* – 'iść, jechać'), przy poznawaniu zasad gramatyki anglojęzyczni uczniowie zaczynają mówić **goed*². Błędy tego typu zauważa się szczególnie u dzieci z **dysleksją rozwojową**. Jest to **zespół specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu**, niebędących wynikiem zaniedbań dydaktycznych czy środowiskowych. Przyczyną dysleksji są nieprawidłowości funkcjonowania narządu zmysłu (np. słuchu) lub schorzenia neurologiczne. Dysleksja rozwojowa może przyjąć między innymi następujące formy:

- dysleksja (trudności w czytaniu, którym towarzyszą trudności w pisaniu),
- dysgrafia (problemy z opanowaniem graficznej formy pisma),
- dysortografia (trudności w opanowaniu poprawnej formy ortograficznej wyrazu)³.

Ponadto trzeba zaznaczyć, że obecnie na umiejętności komunikacyjne uczniów, a także na jakość procesu edukacyjnego negatywny wpływ mają multimedia i elektroniczne wynalazki. Komunikowanie się obrazami niekorzystnie wpływa na rozwój kompetencji językowej młodego pokolenia. Nastąpił kryzys myślenia, czytania, pracy twórczej, któremu trzeba zaradzić⁴.

Inteligencje wielorakie według Gardnera i perspektywa neurolingwistyczna

Jak powszechnie wiadomo, ludzie mają różnorodne zdolności oraz sposoby uczenia się i przyswajania wiedzy. **Howard Gardner** wraz ze swoim zespołem badawczym ustalił, że istnieje **osiem rodzajów inteligencji**: muzyczna, cielesno-kinestetyczna, logiczno-matematyczna, językowa, przestrzenna, interpersonalna, intrapersonalna i przyrodnicza⁵, które w różnym stopniu rozwinięte u poszczególnych osób, wpływają na ich zdolności poznawcze. Jeśli poznamy profile inteligencji swoich uczniów, możemy tę wiedzę wykorzystać w nauczaniu, dostosowując odpowiednie ćwiczenia do poszczególnych dzieci. Czasami dobra obserwacja pozwala ustalić, w jaki sposób łatwiej zapamiętują one materiał. Ewa Suchecka po przeprowadzeniu badań, polegających na nauczaniu języka angielskiego według programu uwzględniającego profile inteligencji wielorakich, uzyskała zadowalające rezultaty. Po pierwsze, uczniowie, którzy nie lubili lekcji języka angielskiego, zmieniili swoje zdanie i nastawienie, po wtóre, chętniej deklarowali udział w zajęciach

² I. Kurcz, *Charakterystyka kompetencji językowej – reprezentacje umysłowe* [w:] *Język jako przedmiot badań psychologicznych. Psycholingwistyka ogólna i neurolingwistyka*, red. I. Kurcz, H. Okuniewska, Warszawa 2011, s. 84–85.

³ M. Bogdanowicz, A. Adryjanek, *Uczeń z dysleksją w szkole. Poradnik nie tylko dla polonistów*, Gdynia 2009, s. 20–21.

⁴ Por. B. Misztal, *Wykorzystanie niektórych elementów leksykonu metatekstowego w kształceniu humanistycznym*, „Słowo. Studia językoznawcze” 2012, nr 3, red. K. Ożóg, s. 139–148.

⁵ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie: nowe horyzonty w teorii i praktyce*, przeł. A. Jankowski, Warszawa 2009, s. 20–35.

dotychczas. Eksperyment pedagogiczny Sucheckiej przyniósł podniesienie wyników uczniów w przygotowanym teście. Analizując wybrane przypadki, badaczka zauważyła, że uczniowie, którzy wcześniej niechętnie uczyli się języka angielskiego, uwierzyli w swoje możliwości osiągnięcia coraz wyższych kompetencji w zakresie znajomości języka angielskiego oraz z entuzjazmem zaczęli się uczyć. Ważnym elementem działania w tym zakresie była współpraca z rodzicami⁶.

Omawiane ustalenia Sucheckiej uzupełniają wnioski Marzeny Żylińskiej, która zajmuje się **metodyką i neurodydaktyką**. Propaguje wprowadzenie do szkół nowej, opartej na wnioskach płynących z neuronauk, kultury edukacyjnej, opierającej się na talentach i silnych stronach dzieci⁷. Polski termin „neurodydaktyka” jest odpowiednikiem angielskiego *brain friendly learning*, czyli **uczenie się przyjazne mózgowi**. Nad tym zagadnieniem pracę rozpoczął niemiecki dydaktyk matematyki Gerhard Preiß w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Badania z zakresu neurobiologii i neuropsychologii pozwoliły na zagłębienie do uczącego się mózgu. Nauczanie przyjazne mózgowi nie wydaje się trudne, gdyż odwołuje się do ciekawości poznawczej uczniów, stwarza uczniom możliwość zabawy w byciu odkrywca, uczy stawiania hipotez i szukania rozwiązań. Jak pisze Żylińska, najistotniejszym elementem i warunkiem osiągnięcia sukcesu jest odwołanie się do ciekawości poznawczej uczniów oraz bezpieczna i przyjazna atmosfera podczas nauki⁸.

Kinezylogia edukacyjna

Cennym dopełnieniem działań dydaktycznych może być **kinezylogia edukacyjna**, której fenomen podkreśla wielu badaczy i nauczycieli. Jest to metoda terapii zaburzeń ruchowych i uwagi oraz trudności w nauce czytania i pisanja, utworzona na podstawie prac z zakresu psychologii rozwojowej i eksperymentalnej oraz badań w zakresie nauk humanistycznych. Metodę rozwinął i rozpropagował Paul E. Dennison, a jego badania prowadzone w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku dowiodły również, że istnieją wzajemne zależności między rozwojem fizycznym, opanowaniem języka a osiągnięciami szkolnymi dziecka. Kinezylogia edukacyjna wykorzystuje naturalny ruch fizyczny, aby wspomóc organizację pracy mózgu i ciała w celu zdobywania nowych doświadczeń, uczenia się, przywrócenia naturalnych mechanizmów rozwoju⁹.

⁶ E. Suhecka, *Uczmy inaczej. Inteligencje wielorakie w nauczaniu języka angielskiego*, Warszawa 2012, s. 228–237.

⁷ Por. M. Żylińska, blog pt. *Neurodydaktyka, czyli neurony w szkolnej ławce* (dostęp: 16.02.2016). Dostępny w Internecie: www.osswiata.pl/zylinska/.

⁸ M. Żylińska, *Neurodydaktyka, czyli nauczanie przyjazne mózgowi* [w:] Materiały z konferencji pt. *Autonomiczny uczeń w autonomicznej szkole w XXI wieku. Implementacja projektu „Zmieniająca się szkoła” w Polsce*, Warszawa 2012 (dostęp: 19.07.2013). Dostępny w internecie: <https://www.ore.edu.pl/component/phocadownload/category/69-zmieniajca-si-szkoa?download=848:neurodydaktyka-czyli-nauczanie-przyjazne-mzgowi>.

⁹ P. E. Dennison, G. Dennison, *Kinezylogia edukacyjna dla dzieci: podstawowy podręcznik kinezylogii edukacyjnej dla rodziców i nauczycieli dzieci w każdym wieku*, Warszawa 2003, s. 81.

W kinezylogii edukacyjnej uważa się, że negatywne zachowania dzieci można korygować podczas zajęć grupowych przez właściwe procedury koordynacyjne. Ważne są ćwiczenia uznane za dobrą technikę przywracania funkcjonowania neurologicznego w postaci ruchów naprzemiennych z przekraczaniem linii środkowej. Wprowadzona przez Dennisona tzw. **gimnastyka mózgu** może być wykorzystywana na każdej lekcji. Oto kilka przykładów ćwiczeń proponowanych przez badacza:

1. Dla uzyskania równowagi jedną ręką dotykam kości za uchem, drugą kładę na pępku.
2. Aby rozluźnić mięśnie szyi, chwytam mocno mięsień na ramieniu – najpierw jednym, potem drugim – równocześnie powoli obracając głowę w lewą i prawą stronę.
3. Aby rozluźnić mięśnie szczęk i oczu, ziewam głośno i szeroko.
4. Aby przekroczyć linię środkową, bardzo powoli robię krążenie szyją.
5. Codziennie rysuję w powietrzu leniwe ósemki (poziome ósemki) prawą i lewą ręką, zaczynając od linii środkowej w prawo, lub przykładam ucho do ramienia i rysuję je wyciągniętą ręką (ćwiczenie „słoń”).
6. Codziennie wykonuję podskoki, naprzemiennie unosząc prawą rękę i lewą nogę, następnie odwrotnie: lewą rękę i prawą nogę.
7. Zanim zacznę słuchać lub mówić, robię ćwiczenie „kapturek myślenia”, czyli masuję uszy od środka na zewnątrz i od góry do dołu¹⁰.

Skuteczność gimnastyki mózgu sprawdziła się w różnorodnych warunkach¹¹, jej elementy można stosować samodzielnie, w domu oraz w szkole, nawet jako rozgrzewkę przez zajęciami.

Nauczanie polisensoryczne

Proces nauczanie – uczenie się będzie efektywniejszy, jeżeli nauczyciel wykorzysta w jego trakcie ćwiczenia odwołujące się do wielu zmysłów (**nauczanie polisensoryczne**). Ten sposób pracy można zastosować między innymi na zajęciach poświęconych poznawaniu nowego słownictwa zarówno w języku ojczystym (wyrazy obcego pochodzenia, słowa trudne ortograficznie), jak w obcym (nowo poznane słownictwo). Nauczanie polega na naprzemiennym powtarzaniu poznanego materiału literowego i nieliterowego. Uczniowie głośno wymawiają poznane słowa, piszą je, układają z nimi zdania, dialogi, całe historyjki. W trakcie nauki chodzą, poruszają się, wyobrażają sobie hasła, które chcą zapamiętać, piszą palcem w powietrzu, na swoim przedramieniu lub plecach kolegi. Tworzą wizualizacje – rysunki, w które nowe słowo będzie wkomponowane, opracowują schematy bądź wykresy oraz przygotowują mapy mentalne. Nauczyciel powinien dostarczyć uczniom odpowiednie konteksty, ułatwiające zapamiętanie materiału, tworzenie

¹⁰ Tamże, s. 48, 56–58.

¹¹ Por. H. Nikodemka El Tairy, *Kinezylogia edukacyjna – fenomen skuteczności*, Wrocław 2011.

skojarzeń, a także przygotować urozmaicone środki dydaktyczne, rekwizyty, plakaty, wycinki z gazet, fragmenty filmów, piosenek. Takie działania bez wątpienia zmotywują uczniów do pracy, zainteresują nowym materiałem, zachęcą do tworzenia. Nowe słowa zostaną zapamiętane, powiązane z innym materiałem językowym. Zaletą nauczania polisensorycznego jest indywidualizacja pracy.

Pracę taką proponowałabym nie tylko z uczniami ze stwierdzoną dysleksją rozwojową, ale również z innymi dziećmi, mającymi trudności w komunikowaniu i uczeniu się. Co istotne, nauczyciel powinien motywować do nauki poprzez współdziałanie, uczniowie bardzo cenią sobie takiego pedagoga, który rysuje, śpiewa i bierze udział w grach oraz zabawach wraz z nimi. Wówczas stwarza on najwłaściwsze warunki do uczenia się, czyli czyni środowisko naturalnym, stwarza krąg wspólnej zabawy i działania, aby dziecko śmiało otwierało się na poznawanie świata i przez to efektywnie uczyło się.

Jak bawić się słowami? Przykładowe czynności, zadania i ćwiczenia

Doświadczenie nauczycieli podpowiada, że czasami krótkie i proste ćwiczenia mogą być bardzo efektywne, a przy tym atrakcyjne dla uczniów i przez nich lubiane. Warto zatem gromadzić albo modele ćwiczeń polisensorycznych (w zależności od potrzeb można je wypełniać odpowiednim materiałem językowym), albo aktywizujące poszczególne zmysły konkretne zadania, które można wykorzystać na zajęciach utrwalających poznane słownictwo. Większość proponowanych ćwiczeń może być z powodzeniem wykorzystana zarówno na zajęciach prowadzonych w języku polskim, jak i w języku obcym. Można zastosować w nich zróżnicowany, podporządkowany realizowanemu tematowi materiał leksykalny i syntaktyczny oraz dostosować je do wieku uczniów. Proponowane ćwiczenia uwzględniają wszystkie płaszczyzny rozwoju ucznia, a zatem są to ćwiczenia słuchu fonematycznego, ćwiczenia wrażliwości słuchowej, ćwiczenia pamięci słuchowej, ćwiczenia funkcji wzrokowej oraz ćwiczenia ogólnorozwojowe i doskonalące myślenie.

1. Ćwiczenia z wykorzystaniem pamięci słuchowej:

- różnicowanie wyrazów podobnie brzmiących poprzez wyszukiwanie ich w przygotowanym przez nauczyciela tekście, tworzenie prostych rymowanek;
- utrwalanie ciągów słownych poprzez ich głośnie i rytmiczne powtarzanie (np. dni tygodnia, nazwy miesięcy, kolejność liter alfabetu);
- ćwiczenia w czytaniu chóralnym (może to być odczytywanie wspólnie sporządzonej i zapisanej na tablicy notatki);
- „znikające wyrazy” (*vanishing words*) – głośnie odczytywanie wyrazów z tablicy, stopniowe wymazywanie słów i zapamiętywanie ich brzmienia, słowa, które „znikają” uczniowie podają z pamięci tak długo, aż tablica będzie pusta; uczniowie wypowiadają je po wskazaniu miejsca na tablicy, w którym były wcześniej zapisane; ćwiczenie szczególnie przydatne w nauczaniu języka obcego;

- „bingo” – zapisywanie wyrazów w diagramie i wykreślanie ich zgodnie z tym, co mówi nauczyciel; w nauczaniu języka obcego utrwała nowe słownictwo, w języku ojczystym właściwą pisownię;
- „pan Komputer” (*Mr Computer*) – tworzenie zdań poprzez wymyślanie kolejnych słów; każdy uczeń podaje jedno słowo, aby logicznie rozbudować zdanie;
- „krokodyl” (*crocodile*) – wskakiwanie na kartki z wyrazami w języku angielskim, które wypowiada nauczyciel w języku polskim, celem jest przejście mostu utworzonego z kartek, skok na inny wyraz jest skokiem do rzeki, w której czyha krokodyl;
- „pszczołka” (*spelling bee*) – literowanie wyrazów w grupach, za każdy poprawny wyraz grupa otrzymuje punkt;
- „dodaj słowo” (*add a word*) – ćwiczenie na wzbogacanie słownictwa – tworzenie łańcuszka słów zgodnie z podaną kategorią; pierwszy uczeń powtarza podane przez nauczyciela słowo i dodaje do niego kolejne, następny uczeń powtarza te słowa i dodaje swoje, każdy kolejny uczestnik zabawy powtarza wszystkie wymienione słowa i dodaje następne, „wydłużając łańcuszek”;
- „powiedz to... wesoło” (*say it... happily*) – ćwiczenie z grupy ćwiczeń dramatycznych, polegające na wypowiedaniu słów lub zdań w różny sposób (głośno, cicho, krzycząc, smutno, ze złością itp.) i powtarzaniu podanych formuł z każdorazową zmianą intonacji czy mimiki;
- „skojarzenia” (*word associations*) – podawanie wyrazów, które kojarzą się z poprzednim słowem; ćwiczenie jest dobrym sposobem na rozgrzewkę językową.

2. Ćwiczenia z wykorzystaniem pamięci wzrokowej:

- kopiowanie słów poprzez pisanie, wycinanie, kolorowanie i ozdabianie ich;
- układanie wyrazów z umieszczonych w kopercie liter;
- układanie zdań z podanych w kopercie wyrazów;
- „puzzle słowne” (*words puzzle*) – zapisywanie słów na kartce, cięcie kartki ze słowem na mniejsze elementy o różnych kształtach, układanie przez ucznia puzzli z trudnym słowem;
- układanie wyrazów z podanych w niewłaściwej kolejności liter (np. *hadwało – wahadło, smumre – summer*);
- wyrazy z lukami – wpisywanie brakujących liter w wyrazie (np. *or __ _i _ ea, bl_ ckb_ar_*);
- „zoom” – „obserwowanie” wyrazów zapisanych na tablicy przez otwór zrobiony w dłoni, zmniejszanie i zwiększanie otworu „od całej tablicy – do jednego wyrazu”;
- „przykrywanie” (*covering*) – zasłanianie wyrazów zapisanych na tablicy i ponowne ich zapisywanie na zasłaniającej je kartce, porównywanie zapisów, sprawdzanie poprawności;
- „rzeczka” (*brook*) – gra utrwalająca poprawną pisownię, w której celem jest przejście po kamieniach na drugą stronę namalowanej na tablicy rzeczki; uczniowie podzieleni są na dwie grupy, ich zadaniem jest poprawne zapisywanie poda-

nych przez nauczyciela wyrazów; za każdy poprawny zapis grupa przesuwa się o jeden kamień do przodu;

- przedstawianie wyrazów, które znalazły się nie na swoim miejscu (np. *She a nice is girl – She is a nice girl*);
- „żywe zdania” (*make a sentence*) – układanie zdań z wyrazów zapisanych na kartkach; każdy uczeń otrzymuje jedno słowo i musi zająć odpowiednie miejsce, by powstało logiczne i poprawne zdanie;
- „czytanie z ust” (*lip reading*) – uczniowie pracują w parach i z kilku lub kilkunastu wybranych słów, np. z ostatniego rozdziału, mają za zadanie odgadnąć wyraz, czytając go z ruchu warg kolegi;
- śledzenie palcem tekstu w książce.

3. Ćwiczenia utrwalające czytanie ze zrozumieniem:

- układanie historyjek z podanych zdań;
- czytanie fragmentaryczne z odszukiwaniem informacji zrelacjonowanej przez nauczyciela;
- określanie na podstawie treści tekstu, czy podana informacja jest prawdziwa;
- eliminowanie wyrazów lub zdań niepasujących do pozostałych;
- ćwiczenia rozwijające umiejętność wyszukiwania w tekście słów kluczowych;
- dopasowywanie obrazków do tekstu.

4. Ćwiczenia utrwalające logiczne myślenie:

- odgadywanie, który wyraz zniknął z szeregu eksponowanych uprzednio słów;
- tworzenie par słów (dobieranie słowa kojarzącego się z danym pojęciem, zestawianie słów o przeciwnym znaczeniu, np. *wysoki – niski, tall – short*);
- tworzenie rodziny wyrazów z wykorzystaniem kolorowych mazaków i sporządzenie notatki w nieliniarnej strukturze;
- sporządzanie listy wyrazów na podstawie obrazka;
- uzupełnianie dialogów;
- grupowanie wyrazów (np. podział na państwa i narodowości, owoce i warzywa, jak również wybieranie z listy, np. wyrazów z literą *rz* lub wyrazów jednosylabowych);
- „scrabble” – zapisywanie wyrazów na kartce w kratkę, zaczynając od słowa w pozycji poziomej, następnie dopisanie kolejnego w pozycji pionowej z wykorzystaniem dowolnej litery pierwszego wyrazu, próba stworzenia krzyżówki.

5. Ćwiczenia ogólnorozwojowe:

- naśladownictwo – naśladowanie poznawanych czynności i pokazywanie znaczenia przedmiotów;
- odgrywanie ról – dialogi, udawanie kogoś innego, wyobrażanie sobie siebie w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- praca metodą projektów z wykorzystaniem rysunków, zdjęć, wykresów, strzałek, kolorów;

- tworzenie pomocy naukowych ułatwiających naukę;
- tworzenie pudełeczka z karteczkami zawierającymi poznane słowa, zapisane z jednej strony w języku ojczystym, z drugiej w obcym;
- prowadzenie słowniczków, np. trudnych ortograficznie lub semantycznie wyrazów bądź też słowniczków dwujęzycznych;
- przygotowanie krótkich scenek odgrywanych przez uczniów.

Podsumowanie

Uczeń mający trudności w przyswajaniu wiedzy powinien poznawać nowy materiał i utrzymywać go poprzez wszystkie zmysły. Zadaniem nauczyciela jest przygotowanie atrakcyjnych, angażujących obie półkule mózgowe zadań i pomocy dydaktycznych. Może on urozmaicać zajęcia gramami i zabawami, stosować elementy dramy oraz stymulować naukę metodą projektów, a także uwzględniać w pracy ćwiczenia ogólnorozwojowe, w tym gimnastykę mózgu. Ważna jest indywidualizacja działań dydaktycznych oraz próba stwarzania środowiska naturalnego (w nauczaniu języków obcych), które będzie motywować uczniów do użycia danego słownictwa, np. stworzenie kawiarenki (jedzenie, zamawianie jedzenia), zorganizowanie różnego rodzaju quizów (ćwiczenia w zadawaniu pytań).

Warto podkreślić, że praca z uczniem dyslektycznym oraz mającym problemy w nauce wymaga odrębnego podejścia. Trzeba pamiętać, że będzie on w wolniejszym tempie przyswajał wiedzę i nabywał umiejętności. Jednorazowo będzie w stanie opanować mniejszą porcję materiału. Proponowane ćwiczenia nie są długie, wprowadza się je stopniowo z zastosowaniem prostych, zrozumiałych poleceń. Nie należy również zapominać, że nauczyciel powinien dbać o przyjazną atmosferę na zajęciach, zauważać najmniejsze sukcesy oraz chwalić zarówno za efekty pracy, jak również za zaangażowanie, systematyczność i chęci.

Ufam, że zebrane propozycje zostały przypomniane doświadczonym nauczycielom, a początkującym pedagogom posłużą jako inspiracja do prowadzenia zajęć, które przyniosą oczekiwane rezultaty i satysfakcję. Zaprezentowane pomysły wydają się uniwersalne – łatwo zaadoptują je do swoich potrzeb poloniści i nauczyciele języków obcych. Niektóre propozycje mogą zostać wykorzystane na innych zajęciach (logopedycznych czy zajęciach pozalekcyjnych, np. o charakterze integracyjnym).

Barbara Misztal
Konspekt zajęć z języka polskiego

Poziom: szkoła podstawowa

TEMAT: *Podróż Ortografjana do krainy „ż” i „rz”*

CELE:

Poziom wiadomości:

- uczeń zna zasady pisowni wyrazów z rz i ż;
- uczeń wie, z jakiego słownika korzystać, aby sprawdzić pisownię ortogramów.

Poziom umiejętności:

- uczeń potrafi przytoczyć przykłady wyrazów pokrewnych, w których zachodzi wymiana głoskowa *rz : r* lub *ż : g*;
- uczeń poprawnie zapisuje poznane ortogramy oraz inne, zgodnie z poznanymi regułami.

Postawa: uczeń potrafi pracować w grupie oraz indywidualnie, skupić uwagę na problemie, wykorzystać w zabawie poznaną wiedzę.

METODY I TECHNIKI: podająca (pogadanka heurystyczna), problemowa, aktywizująca (gry i zabawy).

FORMY PRACY: indywidualna, zbiorowa, grupowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: kartki z literami *ó, u, rz, ż, ch, h*, karteczki z ortogramami oraz tekstami Ortografjana, gumowe młoteczki lub piłeczki, tablica, kolorowe mazaki do tablicy.

Etapy zajęć	Przebieg zajęć	Umiejętności kluczowe	Uwagi
Zaangażowanie	<p>Nauczyciel rozkłada na podłodze kartki z kolorowymi literami <i>ó, u, rz, ż, ch, h</i>. Nauczyciel prosi wchodzących do klasy uczniów, aby ostrożnie przechodzili pomiędzy kartkami, a następnie pyta o to, co według nich będzie tematem lekcji.</p> <p>Po propozycjach uczniów nauczyciel czyta im wiersz od ich przyjaciela Ortografjana: <i>Drodzy uczniowie! Dziś lekcja będzie ciekawa i problemowa. Niech się gra komputerowa schowa, bo wraz ze mną – Ortografjanem, co jest ortografii panem, będziemy się znów uczyć i bawić, myśleć i szukać, gdzie „ż” i „rz” wstawić.</i></p> <p>Nauczyciel zapisuje na tablicy temat lekcji.</p>	<p>Wprowadzenie uczniów w problematykę zajęć.</p> <p>Komunikacja nauczyciel – uczniowie.</p> <p>Wprowadzenie atmosfery ciekawości w odkrywaniu wiedzy.</p>	
Badanie I	<p>Nauczyciel rysuje na tablicy 4 worki. Rozdaje uczniom kartki z wyrazami, które przygotował dla nich Ortografjan: <i>bramkarz, pisarz, harcerz, rycerz, ciśnieniomierz, Sandomierz, burmistrz, zegarmistrz, brzeg, brzoza, przebój, sprzedawca, drzewo, modrzew, trzeba, patrzeć, grzyb, pielgrzym, chrzan, chrzyszcz, spojrzeć, ujrzeć, wrzesień, wrzeczono, bukszpan, gżegżółka, kształt, ksyżk (nazwa ptaka), piegża (nazwa ptaka), pszczoła, Pszczyzna, pszenica.</i></p> <p>Uczniowie przyglądają się wyrazom i zastanawiają się, na jakie 4 grupy można je podzielić. Nauczyciel wyjaśnia znaczenie tych wyrazów, których uczniowie mogą nie znać.</p>	<p>Organizowanie i planowanie własnego uczenia się. Skuteczne porozumiewanie się (mówienie, słuchanie).</p>	<p>Nauczyciel przypomina uczniom o potrzebie korzystania ze słownika ortograficznego w celu sprawdzenia poprawności pisowni wyrazów oraz reguł ortograficznych.</p>

Etapy zajęć	Przebieg zajęć	Umiejętności kluczowe	Uwagi
Przekształcanie I	<p>Uczniowie z pomocą nauczyciela proponują podział na 4 grupy:</p> <p>I – rz w zakończeniach wyrazów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • - arz, • - erz, • - mierz, • - mistrz; <p>II – rz wymienia się na r;</p> <p>III – rz po spółgłoskach: b, ch, d, g, j, k, p, t, w;</p> <p>IV – wyjątki.</p>	Skuteczne porozumiewanie się (mówienie, słuchanie), efektywne współdziałanie podczas wykonywania zadania.	
Prezentacja I	<p>Uczniowie wpisują podane wyrazy do narysowanych przez nauczyciela worków. Zapisują notatkę w zeszytcie.</p>		
Badanie II	<p>Nauczyciel przekazuje uczniom kolejny wierszyk od Ortogracjana:</p> <p><i>Zapamiętajcie drodzy uczniowie, że ż piszemy, gdy wymienia się ono na g, dz, h, z, ź, s w pokrewnym słowie. Ż piszemy także po literach l, ł, r, n. Zatem regułę już znacie.</i></p> <p><i>Z pozdrowieniami - Ortogracjan, Wasz przyjaciel.</i></p> <p>Ortogracjan podaje przykłady: <i>łżej, ulżyć, małże, małżeństwo, rżysko, rżenie, rewanz, oranżada</i>, a następnie pary wyrazów z lukami. Zadaniem uczniów jest odnalezienie brakujących słów pokrewnych:</p> <p>książka - księga wstążka - ..... mosiężny - mosiędz pieniążek - ..... drużyna - ..... watażka - wataha, każę (coś zrobić) - ..... mażę (po czymś) - ..... przeżażenie - przezazić zamrażać - mrożny, mroz, bliżej - blisko niżej - .....</p>	Efektywne słuchanie.	
Przekształcanie II	<p>Uczniowie wklejają do zeszytu wierszyk Ortogracjana oraz powyższe wyrazy i uzupełniają luki.</p> <p>Uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel zapisuje je na tablicy, zaznacza innym kolorem litery, które się wymieniają zgodnie z regułą ortograficzną.</p>	Praca samodzielna. Kształtowanie umiejętności zastosowania poznanych reguł w praktyce.	

Etapy zajęć	Przebieg zajęć	Umiejętności kluczowe	Uwagi
Prezentacja	<p>Zabawa „rzeczka”: nauczyciel rysuje wzdłuż całej tablicy fale oraz dwa rzędy kamyczków z góry na dół, po obu stronach tablicy. Przy każdym z rzędów narysowanych kamieni staje jeden uczeń. Uczniowie stoją plecami do siebie. Nauczyciel odczytuje omawiane podczas lekcji wyrazy z rz i ż. Zadaniem uczniów jest jednocześnie zapisanie wyrazu na tablicy tak, aby kolega obok nie widział zapisu. Za każdy poprawny ortogram uczeń zamalowuje kamyczek, po którym powoli „przedostaje się” na drugi brzeg rzeki. Kto pierwszy ją przemierzy – wygrywa.</p> <p>Zabawa „gumowe młoteczki”: nauczyciel zapisuje na tablicy litery rz i ż w kółeczkach. Wręcza dwojgu uczniom gumowe młoteczki lub piłeczki. Uczniowie odczytują wykorzystane na zajęciach wyrazy z rz i ż, a zadaniem wybranych uczniów jest uderzyć w odpowiednie litery rz lub ż umieszczone na tablicy. Uczniowie rywalizują między sobą, zdobywają w ten sposób punkty, na przykład za aktywność.</p>	<p>Utrwalenie poznanych wiadomości.</p> <p>Zastosowanie wiedzy w praktyce.</p> <p>Uczenie się poprzez zabawę.</p>	<p>Nauczyciel może wykorzystać jedną lub dwie zabawy, zgodnie z czasem, jakim dysponuje podczas zajęć.</p>
Refleksja	<p>Uczniowie wypowiadają się na temat pracy nad zrozumieniem reguł ortograficznych, jak ułatwiają one poprawne zapisywanie wyrazów. Samoevaluacja – czego się nauczyłem, co było dla mnie ciekawe, jak czułem się podczas pracy.</p>	<p>Ocena własnego uczenia się, skuteczne komunikowanie się.</p>	
Praca domowa	<p>Nauczyciel zadaje uczniom napisanie krótkiego opowiadania na dowolny temat z wykorzystaniem 10–15 poznanych na lekcji słów z rz lub ż.</p>		

BARBARA MISZTAŁ

Playing with words – how to teach mother tongue or foreign language the children with dyslexia

The process of learning and teaching has the best effects while children explore and play and it is a great challenge for them. Nevertheless, there are many problems and obstacles due to the great differences between the levels of students' language competency. Children with dyslexia, a specific learning difficulty, need additional support. Nowadays some parents and teachers often lack sufficient understanding of the nature of dyslexia and they don't believe in students' achievement. The article presents a large number of interesting methods and proposals of games on Polish and English lessons and schools clubs as well in order to help students with dyslexia to learn with better results. All the ideas are based on *brain friendly learning* principles and the theory of *multiple intelligences*.